

Kvindelige ledere? Ledelse som kønnet performance?

af Marie Koch

Spørgsmål til ledelse?

Er der en kønnet performance knyttet til ledelse? Hvad siger kvindelige ledere om at lede? Hvordan beskriver kvinder ledelse og hvorfor søger flere mænd end kvinder ledelse?

Der er så meget, der kan motivere til at søge en karrierevej, der slutter på toppen, men er der nogen fælles træk ved motivationen hos mænd og kvinder? Hvordan møder vi ledelsesprofessionen? Har vi de samme forventninger? Og kan man i den sammenhæng spørge til køn? Der viser sig lige nu i den vestlige verden en tendens til at kvinder mere og mere følger deres ambitioner og nærmer sig topposterne.

Med alle disse spørgsmål er det min ambition, med Simone de Beauvoir som forudsætning og Judith Butler som teoretisk greb, at spørge ind til om der findes en særlig form for kønnet ledelse og om kvinder performer ledelse anderledes end mænd. Har kvinder andre muligheder end mænd som ledere? Det vil sige, at jeg i beskrivelsen af ledelse i første omgang godtager en dikotom opfattelse af to køn. Beauvoir skriver i "Det Andet Køn": "Hvis jeg vil definere mig selv, må jeg begynde med at erklære: "Jeg er en kvinde". Denne realitet må blive grundlaget for enhver anden påstand.....Det er en formsag at kønnene er ligestillet på offentlige dokumenter."(1977:13).

Denne forudsætning er gældende i spørgsmålet: Er køn på spil, når der er tale om ledelse som profession og hvordan beskriver kvindelige ledere deres profession? Min påstand er, at den tid der er gået siden Beauvoir i 1949 skrev "Det Andet Køn", ikke har forandret meget på hvilke kønskonnoterede værdier, der anvendes til beskrivelsen af ledelses professionen.

Ledelse giver magt

En leder er den person, der står i spidsen for en virksomhed. Oftest referer hun kun til sin bestyrelse, dvs. at hun i forhold til sine medarbejdere er den ultimative magt person når det gælder ansættelse og afskedigelse, hun er økonomisk ansvarlig overfor bestyrelsen og hun er den, der tegner virksomheden ud ad til. Som regel er lederen en magtfuld person.. Vores kulturkreds er optaget af magt, af den dominans som magten giver og af de spil magten indbyder til. Vi ved fra vores færden i kulturen, at magten udspiller sig såvel for åbent tæppe, på lederens kontor, som i korridorerne. Vi ved også fra vores egne kompetencer og erfaringer, at magt ikke kun ligger i det, vi traditionelt klassificerer som toppen. Magten ligger alle vegne, er til stede overalt og er både synlig og usynlig. Der er tale om statsapparatets-, embedsvældets, bestyrelsens, ledelsens, medarbejdergrupper og enkeltpersoners magt. Fra Foucault (1994(1978)) ved vi, at magten ikke er til stede i én person, magten er til stede i og udenfor alle mennesker, og ofte udøver magten sit herredømme via institutioner/virksomhederne.

Mit fokus er altså ledelse og magt set gennem lederskab udført af kvinder. I det følgende vil jeg først positionere mig i poststrukturalismen gennem min opfattelse af talehandlinger, performance, magt og køn, dernæst analysere udvalgte interviews og til sidst komme med mine svar på alle de spørgsmål jeg har stillet.

Hvorfra tales der?

I indledningen knytter jeg ledelse an til magt, i det følgende vil jeg lægge en performativ vinkel på ledelse på følgende måde, idet jeg håber at kunne fokusere på, hvordan kvindelige ledere besvarer forskellige spørgsmål om deres profession: Jeg vil analysere interviews med kvindelige ledere fra Nielsen og Riske red. (2004) bog ”Grib magten, om kvinder og ledelse”. Jeg vil undersøge om det biologiske køn danner baggrund for kønnede subjekters måder at udøve deres profession. Hvordan performer kvindelige ledere deres profession? Jeg vil undersøge, hvordan kvindelige ledere

beskriver mandlige ledere, fordi jeg påstår at man i beskrivelsen af ”den anden” kan se konturerne af én selv.

For mig er det ikke alene spørgsmålet om køn, ledelse og magt, det er først et spørgsmål om magt og ledelse og dernæst om køn. Min egen forforståelse er at magt, dominans og maskulint køn hænger uløseligt sammen (Bourdieu 1999:130-137). Derfor finder jeg det vældig interessant at se på, hvordan kvinder, der har magt og som besidder magten qua en ledelsespost itale- og iscenesætter deres magt.

I Dorte Marie Søndergaards (2001(1996)) sprogbrug kan interviewpersonernes udsagn i ”Grib Magten” (2004) læses som selv-narrativer. Med en poststrukturalistisk tilgang indfanger man både sociale praksisser og kulturelle mønstre, hvorigennem selv-narrativer produceres i interaktion mellem enkeltindviders anvendelse af tilbudte diskurser og diskursernes tilegnelse af enkeltindvidider. Med andre ord bliver man i stand til at undersøge betingelserne for interviewpersonernes italesættelse af kvindelige lederers selvrepræsentation, hvorfor fokus lægges på de medierende processer (Søndergaard 2001:62-68).

Hvad betyder performance ?

Når jeg det følgende skriver, at interviewpersonerne ”gør ledelse” er det begrundet i vores anvendelse af sprog forstået som social handling, også kaldet talehandling eller performance. Jeg bygger på Judith Butlers ”doing gender” som jeg i denne sammenhæng transformerer til ”at gøre ledelse”. Butler er inspireret af blandt andre Jaques Derridas kritiske reformulering af J. L. Austins talehandlingsteori (Butler 1997: 10). Med udgangspunkt i sproget er det min interesse at koble Judith Butlers forståelse af magt, performance og talehandling sammen med Pierre Bourdieus(1999) symbolske kapital. Jeg vælger dette, fordi min empiri med sin genre, udbredelse og målgruppe, står for noget hverdagsagtigt. Når jeg derfor vælger at koble Bourdieus symbolske

kapital med Dorte Marie Søndergaards selv-narrativ, præciseres hverdagsperspektivet yderligere som den position, hvorfra jeg studerer ledelse, magt og dernæst køn i artiklen. Bourdieu (1999) ser, at mænd dominerer kvinder, uanset at kvinder gør karriere i det offentlige rum, og den mandlige dominans er en form for struktur, der er det endegyldige princip for utallige relationer af dominans/underkastelse. Jeg lader Bourdieu formulere mit synspunkt, når han finder Butlers politiske strategi utilstrækkelig. Denne kan udlægges således, at brud på daglige performative rutiner eksempelvis ved ”parodic performances” kan forrykke magten. Mens Butler, i særlig udpræget grad i sit tidlige forfatterskab, vælger at forstå køn ud fra marginaliserede udtryk som hos transvestitten eller drag’en, er Bourdieu optaget af (kvinders)hverdagsliv på fabrikker og kontorer (Bourdieu 1999: 6, 137).

Interviewpersonernes performance må ifølge min opfattelse også ses som et udtryk for en speciel sproglig genre, nemlig hverdags tale eller retorik, som igen er et udtryk for de i kulturen indlejrede diskurser.

Talehandlinger og performance.

Den engelske sprogfilosof J.L. Austin, er ophavsmanden til en talehandlingsteori (1997), hvis budskab jeg sammenfatter med antagelsen om, at sprog i brug eller kommunikation aldrig kan studeres løsrevet fra sin kontekst. Teorien er et bud på en tilgang til social handling, hvor ytringer udfører noget, dvs. man handler ved at udsige. Denne ytring er vellykket og fungerer efter hensigten, når den opfylder en række kriterier, som er alment accepterede konventioner og regler, der foreskriver hvad og hvordan der (tale)handles, tænkes og føles under bestemte omstændigheder. Det betyder, at Austin forudsætter, at der til stadighed i et samfund og en kultur findes normer, der foreskriver koder og ritualer for adfærd, at alle er enige om, at de findes hensigtsmæssige, og at alle aktører altid går ind i talehandlingen med seriøsitet. Desuden kommer hans begreber stik imod

hensigten til at få karakter af universalisme uden hensyn til historicitet og kulturelt mangfold (ibid: 20-26).

Judith Butler giver i sit forfatterskab en filosofisk udredning om køn, som noget vi gør, og uddyber i bogen *Excitable Speech* (1997) sin teori om performativitet i forbindelse med talehandlinger. I sin forståelse af performance, læner hun sig til dels op ad Derridas kritik af J.L. Austins talehandlingsteori. Butler forstår, ud fra Derrida, performativitet som en gentagende og citerende praksis, gennem hvilken diskursen producerer de effekter, som den benævner og opretholder sin integritet igennem. Butler mener, at køn er performativt og at kønsroller er efterligninger og at de ontologisk set vedbliver at være det i kraft af, at de gentages. Butler følger Derridas tese om, at der gennem kommunikation kan forekomme rystelser, chock og en forrykkelse af magt, som kan forklares ved at kontekstens betydning aldrig er lukket, den forbliver ufuldstændig. Kontekster og situationer er dermed udtømmelige og ikke forudsigelige og rituelle, som Austin fremhæver. På den anden side udelukker forrykkede citeringer ikke nødvendigvis de betydninger, der går forud, de giver derimod rum for nye betydninger. Konteksten er diskursivt defineret, og hos Butler er diskurser performative, der skaber de diskursive rammer og forståelser gennem påskrifter og påbud. Sprækker er potentialet til at skabe forandringer og den enkelte aktør kan resignifikere sproget til en anden betydning, modarbejde ordets magt og bruge det til egen fordel (Butler 1997: 10, 51, Derrida 1988: 15-19).

Subjektet interPELLERES eller installeret i en social orden, når det kaldes ved et navn, idet interPELLEREN fungerer som diskursproducent, og giver subjektet en eksistens. Butler gør rede for, at sproget installeret i kroppen, og indvier os i det sociale rum, det vil sige vi eksisterer i kraft af en sproglig henvendelse fra "Den Anden", som giver os en plads i verden. Hun ser kroppen som en førsproglig instans, der gennem sproget giver eller fratager os eksistensen, hvilket medfører, at talehandlingen ikke udelukkende kan forstås ved en kontekstuel tilgang (Butler 1997: 1-14). Butler

er optaget af det, hun kalder den implicitte censur, som indebærer, at noget på forhånd er udelukket, selvom det ikke italesættes. Jeg forstår, at der hermed også findes tavse antagelser, der udelukker synspunkter, adfærd og subjekter. På den anden side er Butler inde på, at fortolkningen og forståelse af sprog og dermed tekst og tale altid er ufuldstændig, fordi der altid er nye fortolkningsmuligheder, det vil sige noget forbliver uartikuleret. Butler siger videre, at censuren også spiller en magtfuld rolle, idet den italesætter ikke-talen, hvorved den producerer diskurser og dermed subjekter, den søger at udelukke. På denne måde fordobles censurens effekt, når den producerer uønskede subjekter, og begrænser ytringsfriheden ved at legitimere grænser for, hvad der kan tales om, og hvordan dette kan ske (Butler 1997: 1-14, 126-131).

Samfundsdebattens censur med sin institutionaliserede tilknytning til blandt andet domstolene, italesætter og fastholder fænomener, som den søger at skærme sig imod. På denne måde tvinges sproget til at gentage, hvad det søger at udelukke, og denne udelukkelse introducerer det udelukkede i diskursen. Diskurser og censur er hos Butler udtryk for konkret udøvelse af magt, hvor talen fungerer som et dække over forskellige hensigter, selvom talen i sig selv ikke behøver at have noget at gøre med det, der ligger under. Talen kommer dermed til at dække over censurens egentlige formål. På denne måde konstruerer censuren subjektet og dermed de diskurser, den pågældende person kan tale i, ligesom implicitte og eksplicite normer udtrykker, hvad subjektet kan sige. Træder subjektet uden for normen for den tilladelige tale, kan personen risikere at miste sin status og pålægges tavshed, og omvendt er en kropsliggørelse af normen og en forventet tale, forbundet med at bevare sin status som talende subjekt. Det er ifølge Butler svært at vide, i hvilken udstrækning de negative performativer fungerer som diskursproducenter i den konkrete situation, fordi der er andre muligheder til stede, dog er det vigtigt, at performative sætninger bliver udsagt i den rette kontekst for at virke gyldige (ibid:127-130, 136-138).

Butler vender sig imod Pierre Bourdieu, når hun beskæftiger sig med begrebet habitus, der referer til de kropsliggjorte (hexis) vaner, normer og forestillinger (doxa), som en given kultur producerer og vedligeholder i et forsøg på at gribe og forstå hverdagslivet. Habitus omfatter en form for praktisk sans, der deles af og regulerer det sociale fællesskab, og hexis omfatter også gestik og sprog, samt uarticuleret viden og erfaring, der producerer og er produceret af livshistorien. Butler mener, at den talende på den ene side er underlagt habitus og dermed magten, på den anden side rummer subjektets samtidige forankring i historiciteten og sproget en mulighed for forandring. Med en uventet performance, måske tavshed eller ironi, kan den forulempende tale ideelt set "tales tilbage", forrykke betydningen og optræde som diskursproducent. Den forulempede håndhæver herved den magt, som den forulempende tale er et udtryk for. Dermed udfordres doxa og censuren, og den der taler, bevarer sin status som talende subjekt (ibid:152-153).

Sprog kan ifølge Austin og Butler aldrig forstås løsrevet fra sin kontekst, fordi det at sige noget som leder i en bog, også er at gøre noget (politisk), selvom det ikke er tilfældet, at subjekterne altid installeres i politiske diskurser. Den dygtige leder evner at performe en "fælles virkelighed" overfor læserne, som måske også er en ansat og øver herigennem stor indflydelse på mange mennesker eksempelvis ansatte i virksomheden. Dygtigheden beror i stor udstrækning på, at lederen formår at beholde sin status som talende subjekt og tale som forventet i de diskurser eller fortællinger subjektet performer i. Forventningerne har ifølge Butler karakter af censur, og jeg formoder, at selv for de ledere, der udtaler sig i "Grib magten" må det være forbundet med vanskeligheder at kende alle uskrivne normer og regler for hvad en kvindelig leder kan eller vil tillade sig, når hun performer lederskab. Jeg kan forestille mig, at en del kvindelige ledere endnu ikke har de mange mulige forventede talehandlinger installeret i habitus. Konsekvensen af at overskride det forventede er, at lederen ekskluderes fra den seriøse magt diskurs og i stedet for installeres som subjekter, hvor deres performance som eksempelvis kvinde, gøres til genstand for en moralsk vurdering. Hvor er

grænser og normer for, hvad en kvindelig leder kan tillade sig, når hun kan opfattes som mønsterbryder eller leder med forrykket magt og køn?

Køn og autencitet

Autenciteten skal sættes i spil i en vurdering af talerens kønnede kapital. Både Foucault (1974) og Bourdieu (1998) diskuterer kønnenes hierarkiske og dikotome placering i den vestlige kultur. For dem begge er omdrejningspunktet magt italesat igennem diskurser. Bourdieu kritiserer Foucault for mangel på dybdeboring (ibid: 132), med eksemplificering af det han kalder felternes sociale struktur, som er alle de sociale rum lige fra familien til det offentlige. Han siger, at ser man på mænds og kvinders vilkår i relation til deres vilkår på arbejdsmarkedet, vil man klart se, at kvinder i ledende stillinger kommer til at betale for den professionelle succes med en mindre succes i den hjemlige orden. Men selv dette succeskriterie for en karriere kvinde vil ikke friholde hende fra at være underlagt strukturen i den maskuline dominans, fordi den struktur er det endegyldige princip for utallige relationer af dominans/underkastelse (ibid: 137).

”...de er forskellige i deres form alt efter de pågældende agents position i det sociale rum-forskelsrelationerne kan være enorme og synlige eller bittesmå eller næsten usynlige, men de er alle homologe og derfor forenet af familielighed. I alle de sociale universer adskiller og forener disse relationer mændene og kvinderne, hvorved de opretholder de ”mytiske grænser” mellem sig, som Virginia Wolf taler om”(ibid 137).

Bourdieu gør i Den maskuline dominans (1998) op med den symbolske dominans som er den dominans, der udøves udenfor de erkendende bevidstheders logik, den cirkulerer og gennemtrænger de skemaer for opfattelse, vurdering og handling, der konstituerer forskellig slags habitus. Det betyder for en kvinde at hun eksempelvis i sin tale vil blive mødt med denne ubevidste forforståelse af at tilhøre den kategori af køn som er det dominerede i forhold til det dominerende. I denne underkastelse rangerer hun på linje med de homofile, hvilket flere kønsteoretikere har beskæftiget

sig med. Bourdieu diskuterer med Judith Butler (ibid: 6), der antageligt er et svar på hendes kritik af ham i *Excitable Speech* (Butler 1997). Bourdieus kritik går ikke på meningsforskelle i forståelsen af det kvindelige køns underkastelses position, men på deres forskellige opfattelse af hvor og hvordan, man kan ændre på dette forhold. Bourdieu mener ikke at den politiske strategi, som Butler lægger op til gennem brud på daglige performative rutiner, er nok til at gennemføre en forandring, han mener, at der skal meget mere til, idet han ser forandringen kommende gennem kollektive handlings- og organisationsformer med brug af kampmidler, der er så effektive, at de kan bryde den statslige- og institutionelle ramme i hvilken begge køn agerer.

Det er altså nødvendigt at vurdere taleren efter flere kriterier end den retoriske, som ikke kan stå isoleret. Butler og Bourdieu argumenterer overbevisende for at de i kulturen indlejrede diskurser er bestemmende for hvordan, der kan tales om noget. Den kulturelle kontekst er igen bestemmende for hvorledes taleren/talen bliver hørt og her er der især tale om ubevidst indlejret symbolsk dominans, der igen bestemmer hvordan den kønnede autensitet vurderes (Bourdieu 83-104).

Autensitet i denne forbindelse skal findes i de forhandlinger, der foregår mellem taler og lytter. Der er tale om hårfine balanceringer. For at blive accepteret som autentisk forhandler må en aktør, her taleren, realisere tilstrækkelig meget fra den diskurs vedkommende taler ud fra, på en troværdig måde, for at de andre, her tilhørerne, som jo udgør forhandlingspartnerne, vil være villige til at tage forhandlingsoplægget alvorligt. Lykkes det ikke, er konsekvensen, at taleren, der tænkte sig som repræsentant fra den givne diskurs, i stedet blot defineres som ikke tilhørende diskursen.

Vedkommende ekskluderes fra diskursen. Det betyder at intentionen med forhandlingsoplægget vendes om og transformeres fra at være et forhandlingsoplæg til et eksklusions grundlag.

En autentisk forhandler fra en given diskurs har derfor brug for visse troværdighedstræk, nogle validerende træk og symboler og et vist sammenfald mellem diskursen og den i kulturen øvrige herskende diskurser (Søndergaard 1996: 33-46).

Talekunst, kommunikation og magt

Går vi tilbage til retorikken, er det nu klart, at idag er den skriftlige kommunikation især indenfor medierne er byttet ud med den mundtlige. Analysen af det mundtlige udsagn lægges for en stor dels vedkommende over på eksperter i kropssprogsanalyse. Jeg har ovenfor argumenteret, at dette ikke er nok, den performative situation skal analyseres gennem forudforståelsen, kroppen, sproget og konteksten. Allerede Isokrates gjorde bemærkninger om dette da han sagde: ”Jeg er klar over at der er stor forskel i overtalelseskraft mellem talte taler og taler som bare bliver læst” (Johansen 2002: 43).

Jeg har set på autensiteten og vender nu blikket mod sagligheden i talen. Forudsætningen for saglig argumentation er, at taleren optræder som myndig og meningsberettiget borger, på lige fod med andre og med en forpligtigelse overfor samfundet. Hvis hun derimod optræder på vegne af private interesser, opleves hun som forudindtaget, opsat på at få ret og uimodtagelig overfor fælles samfundsinteresser. Selv om formen er saglig, opfattes substansen i budskabet subjektivt. Det er derfor et spørgsmål, om vilkårene for saglige argumenter overhovedet er til stede, når vi tager de mange faktorer i betragtning, som talen/taleren opfattes på?

Det, der betyder noget i den forbindelse, er derfor at forstå, hvad en given periodes syn på oprigtighed, lidenskabelighed og saglighed er i alle forhold: private, offentlige, politiske og i hvilket som helst medie. Kan man eksponere udtrykskulturen, kan man også decifere budskabet (ibid: 59).

Det, vi i dag oplever i medierne, er at mennesker/ledere, der bringer deres budskab til torvs, gør det på en yderst autentisk facon. De fleste af eksempelvis de ledere, der udtaler sig offentligt i Danmark, er ganske almindelige mennesker, som ligeså godt kunne være din nabo, med hvem du taler hen over hækken. Det vil sige, at uanset hvilken ledelses filosofi, der tales med, så er den iklædt en ”ganske almindelig” skikkelse. Sådan opfattes det menneskeligt overbevisende og

æstetisk forførende udtryk, som vi kender det i en postmoderne tid. Det er autentisk, fordi det vidner om indre liv, selvom det ofte ikke udtrykker særlig meget (ibid: 258). Faremomentet bliver derfor for modtageren af budskabet, at autensiteten forfører og taler uimodståeligt uimodsagt. Men ikke alene er det nødvendigt at have et vågent øje på autensiteten i det sagte og talerens performance, man skal kunne se bag om magtens performance, som i dag ikke er genkendelige på ydre tegn: hvad kalder man tingene, hvilke metaforer bliver brugt, hvordan bliver myter aktiveret? Magtkampene drejer sig i dag om at vinde accept af en fælles forståelse af virkeligheden. Kampen er derfor en kamp om kontrollen af, hvordan man forstår ordene. Betydningsindholdet i det sagte kan sagtens ligge i det uudsigelige, det skjulte, det underliggende, hvilket igen betyder, at det talte sagtens kan virke overfladisk og alligevel have en stor effekt på tilhørerne, fordi det egentlige sagte forstås gennem konteksten. (ibid: 240) Vi lærer gennem ledernes optræden, at de er almindelige mennesker, uformelle, åbne, spontane og personlige (ibid:241). For at forstå lederens tale(r) må vi være bevidste om, at afstanden, forskellen og dominansen er underspillet. Som jeg sagde i indledningen til dette kapitel, så mestrer magten i dag et demokratisk æstetisk udtryk.

Hermed er jeg fremme ved det andet diskussionstema: forrykkende muligheder i forhold til køn og dominans. Også hér når jeg frem til, at mestring af nærhed spiller en rolle – sammen med evnen til at blande diskurser, talehandlinger ved som kvindelig leder også at bruge de domineredes sprog og situation i positionen som den dominerende.

Hvad siger de så?

Jeg har læst ”Grib Magten” og stillet 4 spørgsmål. Jeg udvalgt to kvindelige ledes svar på spørgsmålene. Den ene har en ledelsespost i et stort reklamebureau, Sanne Wahl- Gremstrup og den anden er justitsminister, Lene Espersen. Denne artikel er et pilotprojekt, hvorfra jeg, med den teoribaggrund jeg har redegjort for, ønsker at få en pejling på, om der siges noget signifikant af

kvindelige ledere om deres profession. Blikket jeg retter på læsningen af interviewene er en kønsvinkel med afsæt i en normativ ledelsesopfattelse konnoteret til den mandlige dominans indenfor professionen.

På det første spørgsmål **1. Hvad skal der til for at have et lederjob og være kvinde?** Svarer **Sanne Wahl- Gremstrup** bl.a.: ”Strategi og taktik; lever resultater; brand dig selv; vis at du er parat til at tage nye udfordringer; understreg at du kan magte opgaven; tag magten; gør op med flinkeskolerne; tal godt om andre; hold fast i dig selv, dine mål og dit personlige værdigrundlag; kende til uformelle ledelseshierarkier; ikke tage tingene personligt”. Lene Espersen svarer bl.a.: ”Kunne tage magten uden tøven; over meget seriøs, ikke spille på sit køn”.

Spørgsmål 2. Motivation til ledelse? Drivkraften? Svarer Sanne Wahl- Gremstrup: ”Ambitioner; nysgerrighed; lyst til nye udfordringer; mange prioriterer andre sider af livet”

Spørgsmål 3. Feminin ledelse? Beskrivelse af evner og kompetencer. Svarer Sanne Wahl- Gremstrup: Er hårdere at være kvinde i et lederjob; fordele: nyuddannede og søde; positiv bevågenhed vs mænd; skiller sig ud fra mængden; dokumenteret evne til at skabe resultater; proaktiv modsat at sidde og vente på opmærksomhed; kvindeligt; social intelligens; øve indflydelse og bestemme retning; skal have tunge kompetencer for at blive godkendt;

Spørgsmål 4. Kvinder og Magt? Svarer Sanne Wahl- Gremstrup: Tabuiseret emne; kvinder og magt især; kvinder taler ikke taktik, men den udviklende side, den bløde side. Lene Espersen svarer: Magt er ikke noget kvinder praler med; man taler om kvinder og magt, men sjældent om mænd og magt. Kvinder og magt er et begreb, hvor man fornemmer, at det må være sådan nogle rigtig barske nogen; magt-ordet er upassende for kvinder; magt lyder for hårdt konnoteret til kvinder”.

Begges udsagn er interessante derved at de taler om magt, om integritet, at tage ledelse alt sammen i modsætning til maskuline værdier. De nævner også feminine værdier som noget man også skal

fastholde. Lene Espersen, justitsminister, performer på sin vis et forrykket køn, når hun, i sin egenskab af justitsminister og repræsenterende ”den store politik”, er en kvinde. Hendes dominans styrkes yderligere ved, at hun vælger at italesætte sine kønnede betragtninger om fordele og ulemper ved at være leder og kvinde. Hun fortæller læseren, at hun er klar over den stempling hun som ny minister fik, fik hun fordi hun klædte sig meget nedringet og den danske presse derfor gav hende øgenavnet: ”Den talende kavalergang”. De maskuline tegn er knyttet til vilje, handlekraft, intellekt og principper, mens kvindelighed er knyttet til noget blødt, rundt, fleksibelt og omsorgsgivende. Begge køn er dog udstyret med potentiale for såvel det mandlige som det kvindelige, og disse synspunkter er de konventionelle (Søndergaard 1996)

Det er i denne sammenhæng også interessant at netop to ledere taler om at man skal være udfarende. De bryder koden for acceptabel kvindelig ageren. Havde rollerne været byttet om, var deres adfærd måske lettere at acceptere jvf. ovenstående om mænds dominans. Der findes rene kategorier (Søndergaard, 2001), den rene mand og den rene kvinde. De er grundlag for orientering og identifikation for et samfunds aktører. De er ren fiktion, men de skaber tryghed. Man kan koble den rene fiktive kvinde med den rene fiktive mand, men det virker uinteressant, fordi den stereotype fremstilling ikke kan bære forskellig kontekstualitet.

Spændingen kommer, når der er uorden eller noget der forstyrrer. Forslag til iscenesættelse kan være tvetydige og afspejle deres status, som er til at forhandle. Kan man været være en sexet tøs samtidig med at man er kompetent og udviser tankevirksomhed? Nej, man må forhandle sig til legitimitet. Hvilket begge interviewpersonerne gør, når de understreger, hvor vigtigt det er at være ”over kompetent”. Hvis kønnet er en art, som Butler mener, må arten for at være genkendelig mime sig til genkendelighed, ellers er der ingen der forstår artsbetegnelsen, og eksklusion er en mulighed.

Selvom kvinder i dag fortsætter med at blive opdraget med traditionelle fortrin til det krav, at den professionelle arena er åben for dem, må de også lære at kropsliggøre de maskuline sprog og

værdier på den arena – selvkontrol og følelsesmæssig disciplin. Dette er et generelt mønster mellem den dominerede og den dominerende. Man kan sige at den aktør, der har magten til at definere og fastholde sammenhængen mellem blød, lav prestige, lav social følelse, kvindelighed, den type aktør har ikke bare magt til at skabe billeder som sådan. Den, der har magten, har via magten i vid udstrækning adgang til at gøre sine forestillinger om den anden til virkelighed, dvs. at gøre forestillingen til den faktiske historie om den andens liv.

I forhold til min teori og til interviewpersonernes udsagn er det bemærkelsesværdigt, at analysen viser andre måder at gøre køn på end dem, de traditionelle normer foreskriver. Jeg ser, at der er sprækker i køns-diskurserne, og at der hermed gives rum for at citere køn i en anderledes performance end den foreskrevne. Denne sprække eller dette mellemrum, der er mellem den intellektuelle og den følelsesmæssige forståelse, er bestemt af intellektet, men det lukkes med følelserne. Man kan undre sig over, at vi i vores måde at performe køn på, er meget hurtige til at lukke sprækkerne med vores følelsesmæssige forståelse af, hvordan køn gøres.

Nogle perspektiver

Jeg mener, at det at ”gøre køn”, som Butler beskriver det, har en indbygget konservatisme i sig, idet mimen og citeren lægger op til gentagelse af det allerede kendte, ligesom vi ved, at performer individet udenfor det genkendelige, så ekskluderes det.

Vi har set, at kønsperformativitet betyder, at de mange, der holder sig til ét sæt af sociale normer, garanterer, at de samme normer bliver opretholdt og forstærket. At sige, at vi fremfører vort køn, er det samme som at sige, at køn er en handling - ikke en ting. Det vil sige, at vore handlinger definerer os. Vi er hvad vi gør.

Beauvoir bruger termen "levet erfaring", der beskriver måden et individ giver mening til sin situation og sine handlinger på - gennem de valg, individet træffer over tid gennem interaktion med verden (Beauvoir 1996). At gøre køn gennem sin krop er en stil, en information, en speciel måde at være nærværende i verden på. Betraget som situation omfatter kroppen både objektive og subjektive aspekter ved erfaring. De valg, et menneske træffer igennem sit liv, sammenfattes i erfaringer som indlejres i vore kroppe. Dvs. at når man taler ud fra den kønnede krop, er det den erfarne kønnede krop, den krop, der er formet i mødet med kulturen.

Denne forståelse åbner mine øjne for den konserverende magt, der ligger i performancebegrebet . Spørgsmålene jeg har stillet i denne artikel viser at den normative forståelse af at "gøre ledelse" er konnoteret til en maskulin forståelse af dominans. Vælger jeg derimod at forstå det "at gøre køn" som en blandt mange mulige måder at gøre menneskelig interaktion på, gives der mere plads til sprækkerne, idet et mangfold af mulige møder i et mangfold af kontekster åbner op for et mangfold af tolkningsrammer.

Tolkningsrammerne skal så ses som mangfoldighed i opfattelsen af interaktion mellem mennesker. Det kan give en kulturforståelse, der retter sig mod kompleksitet, globalitet og udvikling på tværs af det normsatte og som samtidig kan skabe grobund for forhandling og forandring.

Litteraturliste:

Austin, J.L.: Ord der virker Gyldendal 1997

Butler, Judith: Excitable Speech Routledge 1997

Bourdieu, Pierre: Det lingvistiske marked I: Men hvem skabte skaberne Akademisk Forlag 1997 s. 125-138

Bourdieu, Pierre: Den maskuline Dominans Tiderne Skifter 1999

de Beauvoir, Simone: Det andet køn Bind 1 Tiderne skifter 1999, (1977, 1983, 1989.)

s. 11-91.

Derrida, Jacques: "Signature Event Context", Limited inc. Evanston: Northwestern University Press, 1998

Flensted-Jensen, Elisabeth m. fl.: Køn og kultur i organisationer Odense Universitetsforlag 1995,

Foucault, Michel: Viljen til viden, Seksualitetens historie bind 1 Frederiksberg, Det lille Forlag 1994, (1978) s. 7-169.

Haavind, Hanne m.fl: Dorte Marie: Destabiliserende diskursanalyse Gyldendal Norsk Forlag s.60-105.

Johansen , Anders: Talerens Trovertighet Universitetsforlaget Oslo 2002

Levin, Irene og Jan Trust: Hverdagsliv og samhandling Oslo 2005

Nielsen og Riske red.: Grib magten, om kvinder og ledelse København 2004

Søndergaard, Dorte Marie: Tegnet på kroppen Museum Tusulanum 1996, 2001 s. 1-105, 267-423

Tangaard Andersen, Pernille og Christina Fog m.fl.: Køn i politik Kvinde, køn og forskning 1/01

Winther Jørgensen, Marianne og Louise Philips: Diskursanalyse som teori og metode

Roskilde Universitetsforlag 1999 s. 7-105

Ås, Berit: De fem herskertechnikker I: Kvinder i alle lande – en håndbog i frigørelse Hans

Reitzels Forlag 1982 s. 42-72

Kompendium til forskerкурset: "Profesjoner og kjønn" Center for profesjonsstudier, Høgskolen i Oslo. 2006